

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**MUTLAK GÜÇ ve YOZLAŞMA**

Güç ve Güç Odaklarının Anatomisi\*

**Coşkun Can AKTAN<sup>1</sup>**

Prof.Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: [ccan.aktan@deu.edu.tr](mailto:ccan.aktan@deu.edu.tr)

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

**Öz**

*Güç, kuvvet, erk, iktidar, hâkimiyet, hegemonya, egemenlik ya da başka hangi kelime ile ifade edilirse edilsin “mutlak güç” her nerede olursa olsun tehlikelidir ve yozlaşmaya eğilimlidir. İyi bir sosyal düzen, siyasal düzen ve iktisadi düzenin inşa edilmesi için yapılması gereken mutlak güç ve yetkileri etkin kurallar ve kurumlarla sınırlandırmaktır. İster siyaset, ister ticaret; ister polis, ister asker; ister üniversite, ister yüksek yargı organları; ister medya, ister cemaat olsun tüm kurumlarda güç ve yetkilerin sınırı ve çerçevesinin çizilmesi gerekir.*

**Anahtar Kelimeler:** Mutlak Güç, Otorite, Siyasi Güç, Parasal Güç, İktisadi Güç, Enformatik Güç, Güç Odakları, Yozlaşma

**Alan Tanımı:** Kamu Yönetimi, Kamu Tercih, Siyaset Bilimi

---

\*Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

<sup>1</sup> **Sorumlu Yazar:** [ccan.aktan@deu.edu.tr](mailto:ccan.aktan@deu.edu.tr)

**Atf (APA):** Aktan, C. C. (2024), Mutlak Güç ve Yozlaşma, Güç ve Güç Odaklarının Anatomisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 16 (1): 53-74., <https://doi.org/10.53881/hiad.1372873>

## ABSOLUTE POWER and CORRUPTION

### The Anatomy of Power and Power Groups

#### **Abstract**

*"Absolute power", no matter how it is expressed, is dangerous and prone to corruption. What needs to be done to build a good social, political and economic order is to limit absolute power with effective rules and institutions. Whether it is political or business organizations; whether it is a police office or army/navy; whether it is a university or higher judicial bodies, whether media or religious organizations, the framework of power and authority must be determined and limited in all institutions.*

**Key Words:** *Absolute Power, Authority, Political Power, Economic Power, Business Power, Power of Multinational Companies, Informational Power, Corruption*

**JEL Codes:** *D72, D73, D78, H83*

#### **Giriş**

*"Güç yozlaşmaya eğilimlidir ve mutlak güç kesinlikle yozlaştırır."*<sup>2</sup>

— Lord Acton

Güç, kuvvet, erk, iktidar, hâkimiyet, hegemonya, egemenlik ya da başka hangi kelime ile ifade edilirse edilsin "*mutlak güç*" her nerede olursa olsun tehlikelidir ve yozlaşmaya eğilimlidir. İster mutlak yetkilerle donatılmış bir kral ya da imparator olsun; ister Tanrı'nın yeryüzündeki elçisi sıfatıyla kutsanan bir din adamı olsun; ister bir devletin sınırlarını ve vatandaşlarının emniyet ve güvenliğini sağlamakla görevlendirilmiş bir silahlı kuvvetler olsun; isterse meşru olan ya da olmayan sebeplerle silah gücüne sahip olan bir gerilla örgütü olsun; ister büyük finansal varlıkları, mal ve mülkleri yöneten parasal güç sahipleri olsun; ister geleneksel ya da sosyal medya imparatorluklarının sahipleri olarak enformatik güç odakları olsun; her kim olursa olsun eğer mutlak ya da sınırsız bir güce sahipse tehlikelidir ve daima yozlaşmaya eğilimlidir.

---

<sup>2</sup> *"Power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely."*, Lord Acton, A Letter to Mandell Creighton (5 April 1887). Bkz. Acton, John. Historical Essays and Studies. Macmillan, 1907. Online Erişim: Online Line of Liberty, <https://oll.libertyfund.org/title/laurence-historical-essays-and-studies>

Bu tespiti en etkili şekilde ifade eden düşünürlerin başında William Pitt ve Lord Acton gelir. İngiliz devlet adamı William Pitt'in 9 Ocak 1770 tarihinde Lordlar Kamarası'nda ifade ettiği söz ve bir asır sonra İngiliz fikir adamı Lord Acton'un bir arkadaşına yazdığı mektupta yer verdiği söz çok, ama çok kıymetlidir.

### Siyasal Güç: Leviathan

*“Leviathan’i çengelle çekebilir misin, Dilini halatla bağlayabilir misin? Burnuna sazdan ip takabilir misin, Kancayla çenesini delebilir misin? Seninle antlaşma yapar mı, Onu ömür boyu köle edesin diye? Onu yakalamak için umutlanma, Görünüşü bile insanın ödünü patlatır. Ayağa kalktı mı güçlüler dehşete düşer, Çıkardığı gürültüden ödleri patlar. Üzerine gidildi mi ne kılıç işler, Ne mızrak, ne cirit, ne de kargı. Yeryüzünde bir eşi daha yoktur, Korkusuz bir yaratıktır.”<sup>3</sup>*

— Eski Ahit

Eski Ahit Eyüp:41'in tamamında dev gücüne sahip Leviathan tasviri yer alır. İngiliz filozof Thomas Hobbes bu Leviathan tasvirini esas alarak mutlak siyasi güçle donatılmış bir devleti inceler. Thomas Hobbes 1651'de yayınlanan *Leviathan: Ya da Dinî ve Dünyevi Bir Uluslar Topluluğunun İçeriği, Biçimi ve Gücü (Leviathan: OR The Matter, Forme, & Power Of A Common-Wealth Ecclesiasticall And Civill)* adını taşıyan eserinde Latince *Civitas* olarak adlandırılan büyük Leviathan'ın doğuşunu şu şekilde müjdediler:

*“Onları (vatandaşları) yabancıların istilasından koruyabilmenin, birbirlerine zarar vermekten engellenin, kendi sanayilerini ve yeryüzünün meyvelerini güvence altına almanın yolu bütün gücü ve kudreti bir tek insan ya da insanların meclisine vermektir... (Toplumda yaşayan) insanlar birbirlerine ‘ben haklarımdan vazgeçiyorum ve tüm haklarımı bu insana ya da insanların meclisine veriyorum’ demelidirler. Böylece bütün güç ve kudret tek bir insanda toplanır. Bu DEVLET ya da Latince CIVITAS olarak adlandırılır. Bu büyük LEVIATHAN'ın doğması demektir.”<sup>4</sup>*

<sup>3</sup> Bkz. Eski Ahit, Eyüp:41. Bkz. Kutsal Kitap, <https://kutsalkitap.info.tr/?q=Ey%C3%BC.41>; İncil, Tevrat, Zebur, <https://incil.info/arama/Eyup+41>

<sup>4</sup> Hobbes, T. 1975. “Leviathan”, in: M. Curtis (Ed.), *The Great Political Theories*, New York: Avon Book.s.306.

“İnsan insanın kurdudur” diyen Hobbes, artık büyük Leviathan sayesinde insanlar arasında çatışmaların son bulacağını, insanların barış ve huzur içerisinde bir arada yaşayacakları görüşünü savunur. Hobbes’un Leviathan’ı bugün devlet adını verdiğimiz siyasal gücün meşruiyetini açıklamakta kullanılır. Oysa insanlık tarihinin yaşanan tecrübeleri bize göstermiştir ki, sınırsız ve keyfi devlet gücü kaçınılmaz olarak adına despotizm, tiranlık, zorbalık denen rejimlere dönüşür. Otokrasi, otoriterizm, totaliterizm, diktatörlük gibi rejimler mutlak ve sınırsız siyasal gücü tanımlayan Leviathan rejimleridir.

### **Yürütme ve Yargı’nın Gücü: Bürokrasi ve Jüdokrasi (Jüristokrasi)**

“Bürokrasi pigmelerin yönettiği muazzam bir güçtür.”<sup>5</sup>

— Honoré de Balzac

“Bürokrasi daima pedantokrasi olmaya eğilimlidir.”<sup>6</sup>

— John Stuart Mill

Modern devletlerde seçilmişler ve atanmışlar siyasal gücün birbirini tamamlayan iki yapısını oluşturur. Seçimle gelenler devlet kurumlarına istedikleri kişileri atamakta serbest olduklarında bu da kaçınılmaz olarak yozlaşmaya neden olur. Bürokrasi içerisinde yer almak fazlasıyla caziptir ve buna istekli olan çok sayıda insan vardır. Makam, mevki, yüksek maaş, otorite, ilgi, iltifat, yurt dışı seyahat imkânları ve saire bürokrasinin cezbedici taraflarıdır. İster seçimle ya da atama ile gelmiş olsun eğer kamusal makamlar ve kurumlarda görevlendirilen kişiler aynı makamda ve mekânda uzun süre kalırlarsa bu durum devlet yönetiminde yozlaşmalara sebebiyet verebilir. İster Anayasa Mahkemesi ya da yüksek yargı organlarında görev alan bir yargıç olsun, ister bir devlet üniversitesinde rektör olsun, isterse vali, kaymakam, emniyet müdürü, hâkim ya da savcı olsun eğer bu

---

<sup>5</sup> Balzac’ın orijinal sözünü biz kısaltarak verdik. Orijinal söz şu şekildedir: “Vazgeçilmez olduklarını bilen ve yerinde kalmak isteyen belirli sayıda memur var. Pigmeler tarafından harekete geçirilen devasa bir güç olan bürokrasi böyle doğdu.” Balzac, Honoré de. 1838. Les Employés [The Government Clerks], (translated by James Waring), Online erişim için bkz. <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/>

<sup>6</sup> Pedantokrasi İngiliz düşünür John Stuart Mill tarafından aşırı kuralcılık, ıvır-zıvır bilgi ile meşgul olma eğiliminde olan bürokrasiyi açıklamakta kullanılmış bir kavramdır. Mill’in ifadesiyle: “A bureaucracy always tends to become a pedantocracy.” Mill, J.S. 1861. On Representative Government, Ch. VI. Online erişim için bkz. <https://www.gutenberg.org/files/5669/5669-h/5669-h.htm>

kişiler aynı makamlarda uzun süreli kalırlarsa güç ve yetkilerini istismar etmeye eğilimli olabilirler.

Devlet yönetiminde kuvvetlerin tek elde yani yürütme organının elinde toplanması demokrasilerin yozlaşması ve ölümüne yol açan bir durumdur. Yürütme organı yani siyasi iktidar gücünü bürokrasi aracılığıyla kullanır. Bürokrasi üzerindeki bu güç ehliyet ve liyakat ilkelerinin suistimali yoluyla yozlaşmaların yaygınlaşmasına neden olabilir. Kuvvetler birliğinin bu tehlikesini ortadan kaldıracak ana çözümlerden birisi “*kuvvetler ayrılığı*” ilkesidir. Yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki güç paylaşımı ya da dağılımı önemli ve gereklidir. Ancak özellikle yüksek yargı organlarının da güç odağı haline gelmesi tehlikesi asla gözardı edilmemelidir. Yüksek yargı organlarının güç odağı olarak vesayet kurumuna dönüşmesi literatürde *Jüdokrasi* (yargıçların hâkimiyeti) ve *Jüristokrasi* (yargılama hukukunun yasama hukukunun yerini alması) olarak adlandırılmaktadır.<sup>7</sup>

### **Silah Gücü: Silahlı Kuvvetler, Asker ve Ordu**

*“Militarizmin karakteristik özelliği, bir milletin güçlü bir ordusu veya donanması olması değildir. Siyasi yapı içinde orduya verilen en önemli roldür. Barış zamanında bile ordu üstündür; siyasi hayatta baskın faktördür. Militarist bir topluluk içinde özgürlük yoktur; sadece itaat ve disiplin vardır.”<sup>8</sup>*

— Ludwig von Mises

Adı üzerinde güce (kuvvete) sahip bir organizasyon: Silahlı Kuvvetler. Üstelik silah gibi insanların canına bir anda son verebilecek bir tehlikeli araca sahip olan bir kişinin diğerine karşı her zaman bir üstünlüğü söz konusudur. Bir kişinin kendi canını ve malını koruması için silah taşınması meşru ve yasal kabul edilebilir. Aynı şekilde bir devletin sınırlarını ve egemenliğini korumak için bir orduya (silahlı

---

<sup>7</sup> Bkz. Guarnieri, C., Pederzoli, P., & Thomas, C. A. 2003. *The Power Of Judges: A Comparative Study Of Courts And Democracy*. Oxford: Oxford University Press.; Hirschl, R. 2007. *Towards Juristocracy: The Origins And Consequences Of The New Constitutionalism.*, Cambridge, Mass: Harvard University Press; Kyprianides, G.P. 2015. “The End of Democracy and the Beginning of Juristocracy? Does the Supreme Court Pose an Additional Limitation to Parliamentary Sovereignty?”, (December 17, 2015). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2705074>.

<sup>8</sup> Mises, L. von. 1944. *Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War*. Liberty Fund. Online Library of Liberty, <https://oll.libertyfund.org/title/greaves-omnipotent-government-the-rise-of-the-total-state-and-total-war>

kuvvetlere) sahip olması da günümüzde uluslararası hukukta meşru ve hukuki kabul edilir. Ancak burada bizim vurgulamak istediğimiz şudur. İster ülke içerisinde olsun, isterse uluslararası arenada olsun büyük, mutlak ve sınırsız bir ordu gücü olarak militarizm bireylerin özgürlükleri ve dünya barışı üzerinde bir tehdit ve tehlike oluşturur. Devletlerarası ilişkiler açısından ise mutlak ve sınırsız bir ordu gücü hegemonya ve emperyalizm için bir araca dönüşebilir. Nitekim askeri yönden çok daha güçlü olan ülkeler tarih boyunca ve günümüzde daima emperyal bir güç olmuşlardır; hegemonya ve tahakkümlerini genişletmeyi sürdürmüşlerdir.

### **Parasal Güç (İktisadi Güç): Burjuvazi / Plütokrazi**

*“Ekonomik güç özel bazı ellerde olduğu sürece kaynakları kontrol eden bir azınlığın dışında kimsenin özgürlüğünden bahsedilemez.”<sup>9</sup>*

— Bertrand Russell

Para ve servet gücü temsil eder. Büyük servete ve parasal güce sahip olan kişiler, yurt içindeki firmalar ve çokuluslu şirketler her zaman sahip oldukları bu gücü kötüye kullanma, istismar ve suiistimal etme eğiliminde olabilirler. Tehlikeli olan kapitalizm değildir; tekelci kapitalizmdir. Tehlikeli olan uluslararası mal ve hizmet ticareti yapan şirketler değil; dünya ticaretini ve finansal piyasaları elinde tutan tekelci çokuluslu dev şirketlerdir.

Kapitalizm daima pejoratif bir anlam taşır ve çoğu zaman sömürü ve emperyalizm ile eşanlamlı düşünülür. Bu fazlasıyla yanlış ve hatalı bir bakış açıdır. Düşük maliyet, yüksek kalite, ürün çeşitliliği, verimlilik, yenilik, yaratıcılık ve saire rekabetçi kapitalizmin bize sunduğu iyiliklerdir. Kötülüğü ortaya çıkaran “tekelci parasal güç”tür. Tekelci uluslararası parasal güç, çokuluslu şirketlerin hegemonyası ve emperyalizm bugün kapitalizmin ulaştığı vahşi yüzü göstermektedir.

Tekrar da olsa burada sıklıkla düştüğümüz hatanın altını bir kez daha kalın çizgilerle çizelim. Kapitalizm ekonomik özgürlüklerin var olduğu ve sonuçta toplumsal refaha katkıda bulunan bir ekonomik düzen modelidir. Tehlikeli olan kapitalizm değil; mutlak tekelci kapitalizmdir. Büyük ve kontrolsüz bir devlet gücü (devletçilik) en az mutlak kapitalizm kadar tehlikeli ve tahripkardır.

---

<sup>9</sup> Russell, B. 2016. İkarus ya da Bilimin Geleceği, (Çev: N. Osanyan), İstanbul: Bgst Yayınları. s.31.

## Enformatik Güç: Bilgi

*"İpsa Scientia Potestas Est"*  
(*"Bilginin Kendisi Güçtür"*)

— Francis Bacon

*"İpsa scientia potestas est"* (*"bilginin kendisi güçtür"*) sözü sıklıkla İngiliz düşünür Sir Francis Bacon'a atfedilir. Bacon bu sözü ünlü *Meditationes Sacrae* adını taşıyan eserinde (1597) bizim bugün anladığımızdan daha farklı şekilde derin bir felsefi manada kullanmıştır.<sup>10</sup> *"Scientia potentia est"* (veya *"scientia est potentia"*) olarak bilinen bu Latince aforizmayı bugün biz yaygın olarak kısaca *"bilgi güçtür"* anlamında kullanıyoruz. Bacon *"bilginin kendisi güçtür"* ifadesini kullanırken büyük olasılıkla bilgiye sahip olmanın, bilgiye sahip olmakla kazanılan itibar ve nüfuzun bütün başarıların temel taşı olduğu fikrini aktarmak istiyordu. Özetle, bugün içinde yaşadığımız bilgi çağında (enformasyon çağında) bilgi ya da enformasyonun belki de en büyük güç olduğuna çok açık bir şekilde tanık oluyoruz.

Enformasyon çağında enformasyon kirlilikleri ve enformasyon şirketlerinin tekeli altında yaşıyoruz. Bilgi ve iletişim araçları (bilgisayar, cep telefonu, internet vs.) zararlı demek ve kestirip atmak basit bir değerlendirme ve bakış açısını temsil eder. Tıpkı bir önceki başlıkta yaptığımız tespit gibi burada da dikkat etmemiz gereken mutlak ve sınırsız bir enformasyon tekelidir. Yazılı ve görsel basını, medya kurumlarını ve sosyal medya araçlarını kontrol eden ve bu alanda hâkimiyetlerini tesis etmiş olan tekelleri yapılar fevkalade tehlikelidir. Malcolm X adıyla bilinen Amerikalı siyasetçi ve insan hakları savunucusunun şu sözü bugün içinde yaşadığımız dünyada enformatik gücün ne denli tehlikeli bir araç olduğuna dikkati çekmektedir: *"Medya dünyadaki en güçlü organizasyondur. Masumları suçlu yapacak ve suçluları ise masum yapabilecek bir güçtür bu. Medya kitlelerin zihinlerini kontrol eden bir güçtür."*<sup>11</sup>

---

<sup>10</sup> Bkz. Cheng, Z. 2023. "Is Knowledge Power?," Contemporary Social Sciences: No. 2, Article 3. Doi: <http://dx.doi.org/10.19873/j.cnki.2096-0212.2023.02.003>; Ayrıca bkz. Norman J. 2021. "In His "Meditationes Sacrae" Francis Bacon Writes "Ipsa Scientia Potestas Est" (Knowledge is Power)", Jeremy Norman's HistoryofInformation.com, Exploring the History of Information and Media through Timelines

<https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=5253>

<sup>11</sup> Malcolm X'in bu sözü nerede ve hangi konuşmasında ifade ettiği açık değildir. Söz çok sayıda alıntılar (quotations) arşivlerinde yer almaktadır. Bkz. Goodreads, Malcolm X Quotes,

## Emek Gücü: Sendikalizm ve Proleterya Diktatörlüğü

“Sendikacılık sosyalizm değildir, proletaryanın kapitalizmidir.”<sup>12</sup>  
— George Bernard Shaw

Bu çalışmanın savunduğu ana fikir şudur: Her türlü mutlak ve sınırsız keyfî güç tehlikelidir ve yozlaşmaya eğilimlidir. Bu emeğin hakkını savunan ve emeğin gücünü temsil eden sendikalar ve konfederasyonlar için de geçerlidir. Sendikalar ve üst örgütleri olan konfederasyonları tamamen masum örgütler olarak ele almak naif bir bakış açısidir. Tüm dünyadaki sendikal hareketler yakından izlendiğinde sendika liderlerinin ve etraflarındaki oligarşik örgüt yapısının partili siyasetteki “oligarşinin tunç yasası”<sup>13</sup> ile benzerlik gösterdiği anlaşılabilir.

## Dini Organizasyonların Gücü: Cemaatler, Tarikatlar...

“Primos in orbe deos fecit timor”  
[Korku, dünyaya ilk tanrıları getirdi].<sup>14</sup>  
— Publius Papinius Statius

Tanrıların, onların yeryüzünde yaşamış temsilcilerinin ya da dini organizasyonların varlık gerekçeleri iyi tahlil edildiğinde görülür ki, “korku” ve “kudret” (kuvvet) dinler ve inançların ortaya çıkmasında iki etkili faktördür. İnsan doğası gereği yaşadığı zorluklar arttığında ve dayanılmaz boyutlara ulaştığında içgüdüsel olarak bir ilahi süper-güç yaratarak ve ona yalvararak yardım talebinde bulunur. Demek ki, “korku” mantıksal olarak tanrı ve tanrıların

---

<https://www.goodreads.com/quotes/74430-the-media-s-the-most-powerful-entity-on-earth-they-have>

<sup>12</sup> G.B. Shaw’ın sözünü şu çalışmadan aktarıyoruz: Jann R. 2013. “Fabian Socialism And The Rhetoric Of Gentility”. Victorian Literature and Culture. 2013;41(4):727-742.

<sup>13</sup> Demokrasilerde siyasal karar alma sürecinde parti içi demokrasinin etkin bir şekilde işlemediği görülebilmektedir. Bundaki temel etken, parti kadrolarının belirli bir elit kesimin elinde toplanmış olmasıdır. Bu elit kesim parti yönetimine o kadar hâkimdir ki, parti içinde farklı bir sesin yükselmesine izin verilmez. Michels’in “Oligarşinin Tunç Yasası” olarak nitelendirdiği bu katı hegemonyanın yıkılması çok zordur ve parti içerisindeki bu elit yapı kolaylıkla değiştirilemez. Michels değerlendirmelerini gençlik yıllarında içerisinde yer aldığı Alman Sosyalist Partisi’ni esas alarak yapmış olmakla birlikte, söz konusu oligarşik eğilimlerin tüm partilerde mevcut olabileceğini vurgulamıştır. Bkz.: Michels, R. 1962. Political Parties: Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Parties, Trans.: E. Paul and C. Paul, Collier Books, New York.

<sup>14</sup> Şu kaynaktan aktarıyoruz: Raimondi, F.P. 2022. Vanini, Giulio Cesare. In: Sgarbi, M. (eds), Encyclopedia of Renaissance Philosophy. Springer, Cham.



varlığı ve oluşumunu izah edebilecek bir faktördür. İkinci önemli faktör ise “*kudret*” yani güç (kuvvet) olgusudur. Ana dinler, altındaki bölünmeler, mezhepler ve tarikatların ortaya çıkmasının gerisinde “*güç*” ve “*iktidar*” mücadelesi yatar. Masum ve zavallı insanları bu konuda etkilemeyi bilen ve kandırmayı beceren din adamları ve dini organizasyonlar eğer bu konuda başarılı olurlar ve büyük bir güce dönüşürlerse bunun devamında din istismarcılığı ve yozlaşma kaçınılmaz olur.

### Yasadışı Güç: Gerilla, Mafya, Çete Örgütleri

*“Güç bir başkasının hakkının gasp edilmesidir;  
tiranlık da hakkın ötesinde bir gücün kullanılmasıdır.”<sup>15</sup>*

— John Locke

*“Güç insan elinde her zaman kötüye kullanıma maruz kalacaktır.”<sup>16</sup>*

— James Madison

Bir siyasal güç olarak seçilmiş iktidarın (hükümet) ve onun emrindeki bürokratik gücün (bürokrasi) ve askeri gücün (silahlı kuvvetler) meşru olduğunu; buna karşın devlet gücüne karşı örgütlenmiş bir başka silahlı gücün (örneğin, gerilla örgütü) meşru olmadığını söylemek ve bunu kestirip atmak fazlasıyla eksik ve hatalıdır. Bir siyasal güç kendisini “*legal*” bir kurum olarak tanımlayabilir, fakat bu onun meşru bir kurum olduğu anlamına gelmez. Aynı şekilde, siyasal gücün “*terörist*” diye tanımladığı bir yasa-dışı örgüt de legal bir kurum hüviyetinde olmayabilir, ancak meşruiyetini sağlam temellere dayandırabilir. Her iki açıdan da sorgulanması gereken hususlar bulunmaktadır:

- Acaba halkın oylarıyla seçilmiş olan bir lider, parlamento ya da hükümet güç ve yetkilerini sınırsızca ve keyfi olarak kullanıyor mu? Eğer kullanmıyorsa, meşruiyeti fazlasıyla sorgulanır olmak durumundadır.

---

<sup>15</sup> “*As usurpation is the exercise of power which another has a right to, so tyranny is the exercise of power beyond right, which nobody can have a right to.*” Locke, J. 2015. *The Second Treatise Of Civil Government*. (Edited by A.Bailey) Peterborough, Ontario: Broadview Press, s. 125.

<sup>16</sup> “*Power, lodged as it must be in human hands, will ever be liable to abuse.*” James Madison, speech in the Virginia Constitutional Convention, 2 December 1829. bkz. Madison, J. 1910. *The Writings*, vol. 9 (1819-1836). G. P. Putnam’s Sons. Online Erişim: Online Line of Liberty, <https://oll.libertyfund.org/title/madison-the-writings-vol-9-1819-1836>

- Acaba yasa-dışı ilan edilen örgüt hangi gaye için savaşılmaktadır ya da mücadele vermektedir? Kendi kaderini tayin hakkı (self determinasyon) bir ulusun kendi geleceğini belirleme hakkını ifade eder. Bağımsızlık mücadelelerinin, zulme karşı koyma eylemlerinin, direnme hakkının, isyan hareketlerinin ve saire Leviathan'ın basit bir “terörizm” suçlamasının ötesinde güçlü bir meşruiyet temeline sahip olduğu unutulmamalıdır.

### Güç Anatomisi ve Güç Tipolojisi

*"Her yönetim, kanunlarını işine geldiği gibi koyar. Demokratlık demokratiğe uygun kanunlar, zorbalık zorbalığa uygun kanunlar, ötekiler de öyle. (...)  
Doğruluk her yerde birdir: Yönetenin işine gelendir. Güç de yönetende olduğuna göre, düşünmesini bilen bir adam bundan şu sonuca varır: Doğruluk güçlünün işine gelendir."<sup>17</sup>*

— Platon

Buraya kadar yaptığımız açıklamalarda esasen güç anatomisi ve tipolojisi üzerine açıklamalar yapmış bulunuyoruz. Bu bölümde ise konunun daha iyi anlaşılmasına hizmet edeceğini düşündüğümüz bazı geometrik yorumları aktarmaya çalışacağız.

Şekil-1 üzerinde gücün genel tipolojisini yapmış bulunuyoruz. Güç araçları ya da enstrümanları silah, para (servet), makam-mevki ve bilgidir oluşmaktadır.<sup>18</sup> Top, tüfek, pompa, tabanca, cephanesi gibi delici, kesici, yaralayıcı, öldürücü araçlara sahip olmak demek başlı başına bir “zorlayıcı güce” sahip olmak demektir. Para ve servet insanoğlunun canından sonra belki de en büyük güç kaynağı ve tutkusudur. Para insana her açıdan güç veren bir araçtır. Makam-mevki denildiğinde bundan yer, konum, statü, nüfuz anlamında bir gücü anlamak

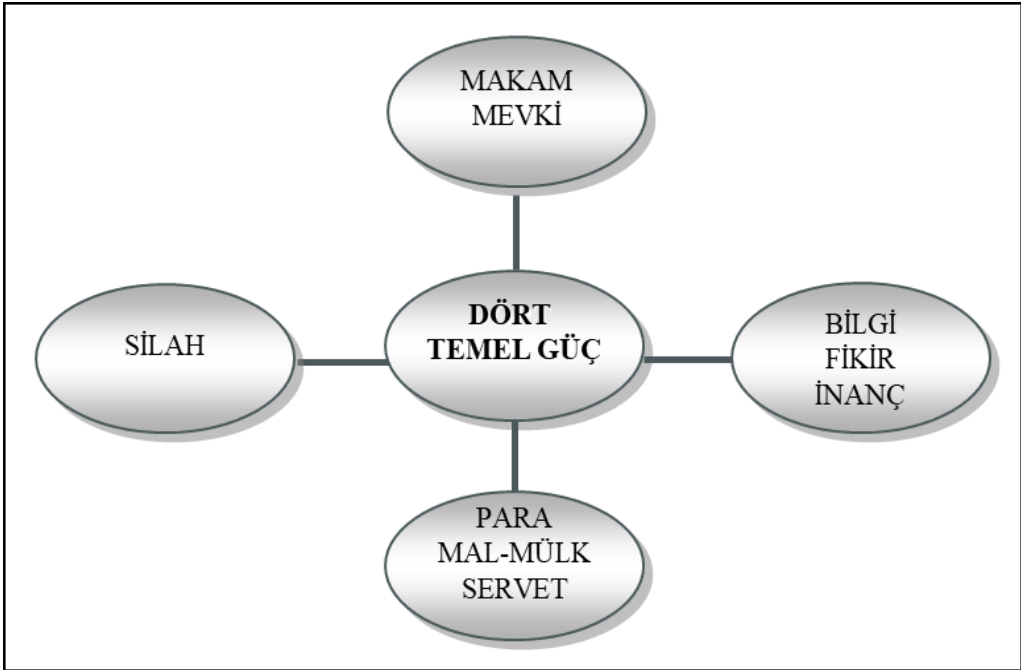
<sup>17</sup> Platon, 2019. Devlet, (çev. S. Eyüboğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. s.17.

<sup>18</sup> Amerikalı yazar John Kenneth Galbraith *Güç Anatomisi* adlı eserinde gücü “parasal güç” (compensatory power) “cebir gücü” (conign power) ve “ideolojik güç” (conditioned power) olarak üçe ayırır. Paraya sahip olanlar satın alma gücüne sahiptirler. Kaba kuvvet, silah vs. cebir, zorlama ve itaat için etkili bir güçtür. Fikirler ve ideolojiler ise kitleleri ikna etmeye yarayan etkili bir başka silah olarak kabul edilebilir. Bkz. Galbraith, J. K. 1983. The Anatomy of Power. Boston: Houghton Mifflin. Kenneth E. Boulding ise Gücün Üç Yüzü (Three Faces of Power) adını taşıyan kitabında “tehdit”, “iktisadi güç” ve “bütünleştirici” (integrative) güç kavramlarından söz etmektedir. Bkz. Boulding, K. E. 1989. Three Faces of Power. Newbury Park, Sage Publications.

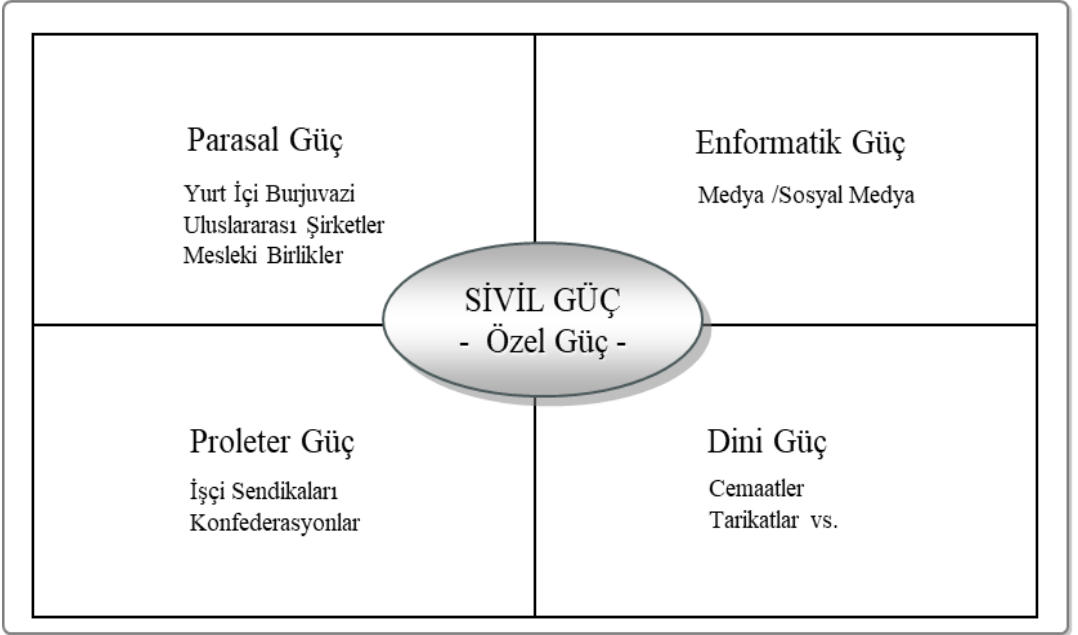
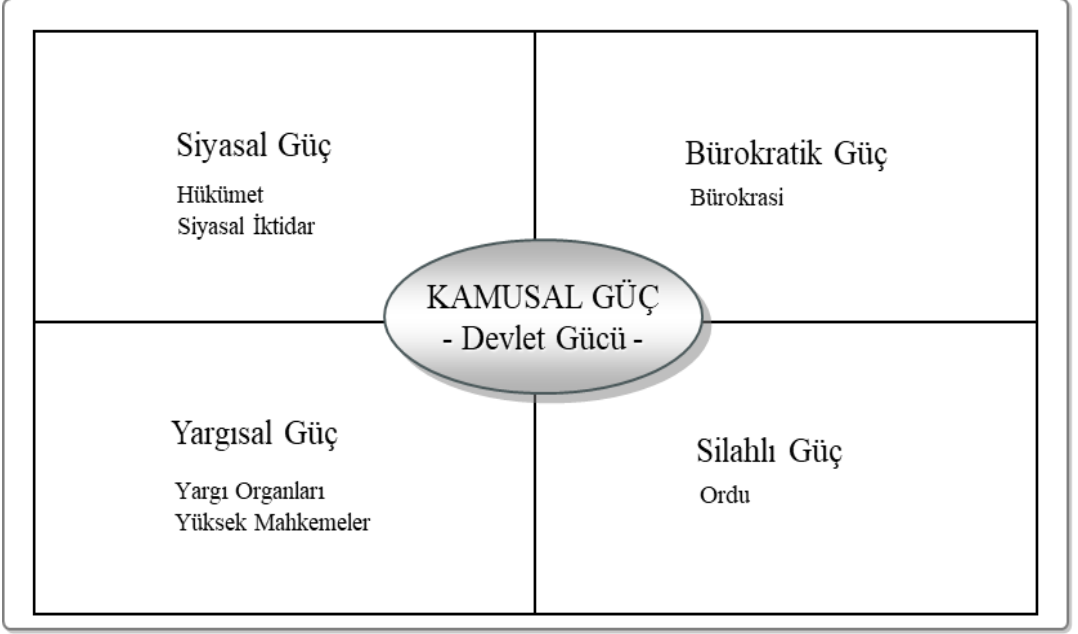
gerekir. Bu siyasi nüfuz olabileceği gibi cemaatler ve tarikatlar gibi dini organizasyonların gücü de olabilir. Bilgi ise özellikle içinde yaşadığımız çağda birçok boyutuyla güçlü bir güç unsurudur.

Şekil-2 üzerinde ise güç “kamusal güç” (devlet gücü) ve “özel güç” olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Şekildeki sınıflamaları katı ve keskin bir ayırım olarak yorumlamamak gerekir. Örneğin, devletin kendisi bir siyasal güç olduğu kadar parasal güç kaynağı ve odağıdır. Leviathan’ın vergi gelirleriyle finanse edilen iktisadi gücü genellikle ve çoğu zaman özel parasal güçten çok daha büyüktür. Keza Leviathan radyo ve televizyon sektöründe de özel medya sektöründen çok daha etkili ve baskıcı olabilir. Her iki şekil de resmin bütünü görmemize yardımcı olması gayesiyle hazırlanmıştır.

**Şekil-1:** Güç Anatomisi: Dört Temel Güç



Şekil-2: Güç Anatomisi: Kamusal Güç ve Sivil Güç

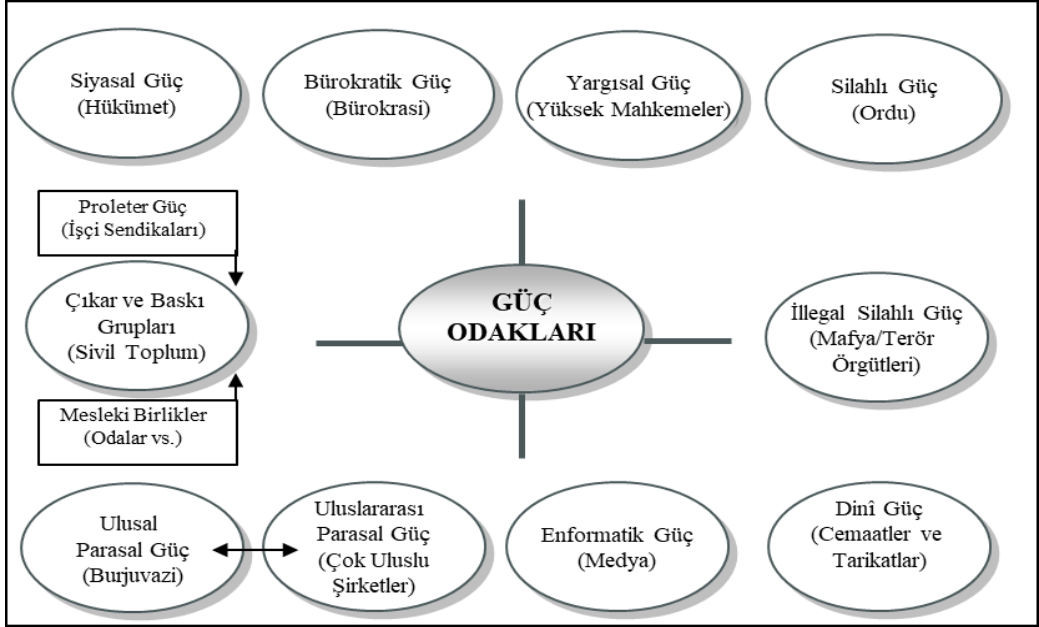


## Güç Odaklarının Anatomisi: Geometrik Yorum

*“Güç ne kadar fazla ise o kadar tehlikelidir.”<sup>19</sup>*  
— Edmund Burke

Gücü elinde bulunduran organizasyonları bir anlamda “*güç odakları*” olarak da ifade edebiliriz. Güce sahip olabilecek organizasyonları genel olarak “*siyasal güç*”, “*bürokratik güç*”, “*yargısal güç*”, “*silahlı güç*”, “*parasal güç*”, “*enformatik güç*”, “*medyatik güç*”, “*proleter güç*” olarak sınıflandırabiliriz. (Şekil-3) Hükümet, bürokrasi, ya da yargı kurumlarını kuvvetler ayrılığının ve hukuk devleti ilkelerinin işler olduğu bir demokratik rejimde “*güç odağı*” olarak tanımlamak ya da adlandırmak doğru olmayabilir. Toplumsal kurumlar ne zaman ki, sınırsız bir güce sahip olurlar ve bunları kontrolsüzce yönetme gücünü elinde bulundurlarsa o zaman “*güç odağı*” haline dönüşürler. Bu gücü elinde bulunduran diğer organizasyonlar için de geçerlidir.

Şekil-3: Güç Odaklarının Anatomisi



<sup>19</sup>Bkz. Burke, E. 1784. Mr. Burke's speech, on the 1st December 1783: <https://quod.lib.umich.edu/e/ecco/004807298.0001.000/1:2?rgn=div1;view=fulltext>

## Türkiye Üzerine Tespit ve Gözlemler

*“2010 yılına gelindiğinde, Türkiye’de eski laik güç odaklarıyla yeni yarı-dinci güç odakları arasında ciddi sorunlar vardı.”<sup>20</sup>*

— Norman Stone

Türkiye, cumhuriyetin ilanı öncesinde Osmanlı Devleti kimliğiyle ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti kimliğiyle her daim güç odaklarının baskı ve tahakkümü altında yaşamış bir ülkedir. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde seçilmiş siyasi iktidarlar, bürokrasi, judokrası (yargısal güç), ordu, burjuvazi, medya, mezhepler, cemaat ve tarikatlar belirli zaman aralıklarında birer “güç odağı” haline gelmişler, böylece sağlıklı bir demokrasi oluşturulmasına ve toplumsal huzur ve barışın tesis edilmesine engel olmuşlardır.

Türkiye’de güç odaklarının anatomisi üzerine yapılan tespit ve gözlemleri kısa ve öz cümleler olarak şu şekilde ifade edilebiliriz:<sup>21</sup>

- Türkiye’de “silahlı kuvvetler” çok uzun yıllar bir güç odağı olarak varlığını devam ettirmiştir. Hiç şüphesiz, Türkiye tarihi askeri darbelerin tarihidir. Türkiye’de askerî müdahaleler, muhtıralar, darbe girişimleri demokratik gerilemenin ana sebeplerinden birisidir.
- Türkiye’de nasıl ki belirli dönemlerde ordu, siyaset ve bürokrasi üzerinde bir güç odağı olmuşsa buna son verildikten sonra da siyaset kurumunun toplumsal kurumların neredeyse tamamını ele geçirerek hâkimiyetini tesis etmiş olduğu sıkça dile getirilmektedir. Siyasal güç olarak ifade edilen Leviathan’ın sınırsız ve kontrolsüz güç olarak varlığını halen devam ettirdiği görüşü ifade edilmektedir.
- Toplumda *Hizmet Hareketi* olarak bilinen Gülen Cemaati’nin bir dini organizasyon olmanın ötesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin anayasal kurumlarında muhtelif yol ve yöntemlerle hâkimiyet sağlayarak devlet

<sup>20</sup> Stone, N. 2011. Türkiye Kısa Bir Tarih, (çev. O. İsvan), İstanbul: Remzi Kitabevi. s. 176.

<sup>21</sup> Bu tespit ve gözlemlere dair spesifik kaynaklar sunmanın gerekli olmadığını düşünüyoruz. Zira burada sunulan eleştiriler gazete ve dergilerde, televizyonlarda, sosyal medyada çok yaygın bir şekilde dile getirilen hususlardır.

içinde yerleşmesi ve istihbarat örgütü olarak yapılanması belki de dünyanın çok az sayıda ülkesinde görülebilecek bir vakiydir. Bu vahim tecrübe dini organizasyonların büyümesinin ve kontrol edilemez boyutlarda bir güce sahip olmasının ne denli tehlikeli olduğunu bize göstermiştir.

- Türkiye’de “*parasal güç*” odağı olarak burjuvazinin “*silahlı güç*” odağı olarak ordu ve “*siyasal güç*” odağı olarak hükümetler kadar derin tahribatlar yaratmadığı söylenebilirse de aslında çok iyi tahlil edildiğinde ülkemizde vahşi tekelci kapitalizmin ulaştığı tehlikeli boyutlar asla gözardı edilmemelidir. Türkiye’de rekabetçi piyasa ekonomisinin uygulandığını söylemek doğru değildir; ülkemizde belirli sektörlerdeki “*tekelci sermaye*” parasal güç odağı olarak varlığını güçlendirmiştir. Öte yandan geçtiğimiz son 15-20 yıl içerisinde kamusal rantlardan beslenen büyük bir paraziter ekonomi yaratıldığı konusu gündemdeki yerini korumaktadır. Literatürde ve yaygın medya terminolojisinde “*yandaş kapitalizmi*” (crony capitalism) olarak bilinen yozlaşma dikkat çekicidir. Muhalefet partileri sıklıkla ülkemizde bazı şirketlerin devlet ihaleleriyle devasa bir güce sahip olduklarını dile getirmekte ve sert ifadelerle eleştirmektedirler.
- Muhalefet partileri ve muhalif medya Türkiye’de bir zamanlar belirli kişiler ve zengin iş adamları elinde bulunan tekelci medyanın daha sonraları iktidar güdümünde ve desteğinde hâkimiyetini sürdürdüğünü ifade etmekte ve eleştirmektedirler. Öte yandan ülkemizde yandaş kapitalizmi olarak ifade edilen parasal güç odaklarının da medyadaki satın alımlar ve birleşmeler yoluyla enformatik güç odağı olarak varlıklarını sürdürdüğü tartışılmaktadır.

Özetle, Türkiye güç odaklarının anatomisi yönünden adeta bir laboratuvardır. Bu laboratuvarda yaşanmış tecrübelerin iyi analiz edilmesi ve doğru bir şekilde değerlendirilmesi gerekir. Yapılması gereken bugüne değin yapılmadığı için Türkiye maalesef medeniyet yolculuğunda hak ettiği mesafeyi bir türlü alamamıştır.

Türkiye açısından ifade etmemiz gereken uyarı, hatırlatma ve tavsiye şudur: İster siyaset, ister ticaret; ister polis, ister asker; ister üniversite, ister yüksek yargı organları; ister medya, ister cemaat olsun tüm kurumlarda güç ve yetkilerin sınırı

ve çerçevesinin çizilmesi gerekir. Türkiye’de siyasi iktidarın, özel şirketlerin, medyanın, sivil toplum kuruluşlarının, dini organizasyonların vs. kontrolsüz güç ve yetkileri ve faaliyetleri etkin kural ve kurumlarla mutlaka sınırlandırılmalıdır.

### Sonsöz

*“Güç şehveti tüm ihtirasların en aşikâr olanıdır.”<sup>22</sup>*  
*Cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est*  
— Tacitus

Güç ve güç odaklarının anatomisi konusunu siyasi, iktisadi, sosyolojik, psikolojik, antropolojik veçheleriyle analiz eden pek çok çalışmanın yapıldığını ve genel anlamda bu konuda geniş bir literatürün var olduğunu biliyoruz. Biz bu çalışmamızda farklı bir yol izleyerek gücün anatomisi, terminolojisi ve tipolojisini özlü sözler eşliğinde açıklamaya çalıştık.

Güç anatomisi ve güç odaklarının tahlili konularında *“bilimsellik”* adı altında *“bilimcilik”* (scientism) ya da derin entelektüel birikimi göstermek adına *“jargonizm”* (acedemese) ile meşgul olmanın bize bir şey kazandırmayacağını ifade etmek isterim. Güç konusunu analiz eden herkesin aslında bilmesi gereken basit gerçek şudur:

*Güç yozlaşmaya eğilimlidir ve mutlak güç mutlaka suistimale ve istismar ile son bulur.*

İyi bir sosyal düzen, siyasi düzen ve iktisadi düzenin inşa edilmesi için yapılması gereken mutlak güç ve yetkileri etkin kurallar ve kurumlarla sınırlandırmaktır. Bu konudaki çözüm önerilerimizi çalışmamızda incelediğimiz güç tipolojisini esas alarak şu şekilde özetleyebiliriz:

- En başta devletin faaliyetlerinin, görev ve fonksiyonlarının çerçevesini çizmek; güç ve yetkilerini anayasal kural ve kurumlarla sınırlandırmak gerekir. Leviathan’a zincir vurmak anayasal demokrasinin vazgeçilmez ilkesidir. Leviathan içindeki tüm güç unsurlarının denge ve kontrole olanak sağlayacak şekilde dizayn edilmesi şarttır.

---

<sup>22</sup> Tacitus, The Annals, (Translated by A. J. Church and W.J.Brodribb), The Internet Classics Archive, <https://classics.mit.edu/Tacitus/annals.html>



- Leviathan'ın seçilmiş yürütme gücünün “*millet iradesi*” retoriğine ya da safsatasına sarılarak güç ve yetkilerini istismar etmesini engelleyecek kurallar ve kurumlar oluşturulmalıdır. Anayasal görev süresi sınırlaması (term limits) bu konuda etkin ve uygulanabilir bir araç olarak dizayn edilmelidir.
- Leviathan içindeki yönetme gücünü elinde tutan kurumların güç ve yetkilerinin sınırları ve kontrolü önemlidir. Bürokrasi ve yüksek yargı organları bir güç odağı haline gelerek vesayet kurumuna dönüşebilirler. *Jüdokrasi* (yargıçların hâkimiyeti) ve *Jüristokrasi* (yargılama hukukunun yasama hukukunun yerini alması) demokrasinin aşınmasına neden olur.
- Otokrasi, tek adam rejimidir ve fevkalade tehlikelidir. Bir kişinin mutlak egemenliğine dayalı krallık, sultanlık, imparatorluk gibi rejimlerin tamamı despotizm, zorbalık, tiranlık ile sonuçlanır. Çoğunlukçu temsili demokrasinin ve elektoralizmin (seçime dayalı demokrasi) tehlikelerini unutmamak gerekir.
- Sınırsız demokrasi (unlimited democracy) tek başına kutsanacak ve yüceltilecek bir siyasi rejim değildir. Demokrasi çoğunluğun hâkimiyeti ya da tahakkümüne dayalı bir baskı rejimine dönüşebilir. Millet iradesini kutsamak ve buradan hareketle seçilmiş bir siyasi lidere sınırsız yetkiler vermek demokrasileri önce anokrasiye, sonra da otokrasiye dönüştürür. Seçime dayalı demokrasilerde “*seçilmiş krallar*” yaratmamak için seçilmiş lider, temsilciler ve yöneticilerin aynı görevde ve aynı makamda uzun süre kalmalarını anayasal kurallar ile sınırlamak gerekir.
- Ordunun sahip olduğu silah gücünü kötüye kullanarak askeri darbeler yapması tehlikesi her zaman mevcuttur. Bu bakımdan demokrasilerde silahlı kuvvetlerin güç ve yetkileri anayasal kurallar ile mutlaka sınırlandırılmalıdır.
- Mal-mülk, servet, zenginlik parasal gücü ifade eder. Parasal güç (burjuvazi) kolaylıkla tekelci kapitalizme dönüşerek yozlaşabilir. Bunun için yapılması gereken etkin “*rekabet*” kuralları oluşturmaktır. Anayasa mülkiyet ve miras hakkını en etkin kurallar ile korumalı ve güvence altına almalıdır. Tehlikeli olan rekabetçi kapitalizm değil, sınırsız ve kontrolsüz tekelci kapitalizm ve yandaş kapitalizmdir. Tehlikeli olan rekabetçi piyasa ekonomisi değil çok-uluslu şirketlerin tek el ve kartele dönüşerek hegemonya kurmasıdır.

- Dinler ve inançlar alanındaki organizasyonlar da kolaylıkla suistimale, istismara ve yozlaşmaya dönüşecek kurumlardır. Mezhepler ve tarikatlar kendilerine uygun bir zemin bulduklarında “güç”lerini genişletme eğiliminde olurlar. Tehlikeli olan sadece aşırı büyümüş ve kontrolden çıkmış mezhepler ve tarikatlar değildir; devletin kendi içerisinde oluşturduğu resmi din ve diyanet kurumu da laikliği ve dolayısıyla demokrasiyi tahrip edecek tehlikeli bir organizasyona dönüşebilir. İster resmi isterse yarı-resmi ya da özel olsun tüm dini kurumların bir güç odağı haline dönüşmesini engelleyecek kurallar oluşturulması elzemdir.
- Sivil toplum adı altında muhtelif organizasyonlar “*baskı ve çıkar grupları*” haline dönüşebilirler ve demokratik kurumların üzerinde lobicilik yaparak kendi menfaatlerine yönelik rant kollama faaliyetlerini yaygınlaştırabilirler. Demokrasinin bir “transfer toplumu”na dönüşmesini engellemek için baskı ve çıkar gruplarının güç ve yetkileri mutlaka yakından izlenmeli, denetlenmeli ve sınırlandırılmalıdır.
- Geleneksel medya ve sosyal medya eğer bir enformatik güç odağı haline gelirse bu da sadece enformasyon kirliliği yaratmakla kalmaz, toplumsal yapıyı, dokuyu ve kültürü tahrip eder. Medyakrasi demokrasinin önündeki en önemli tehlikelerden birisidir.

Özetle, toplumda gücü elinde tutan tüm kişilerin, grupların ve organizasyonların sahip olduğu mutlak ve sınırsız gücü dağıtmak, paylaşmak, sınırlamak ve kontrol etmek gerekir. Sivil toplum açısından “*güç paylaşımı*”; devlet açısından ise “*güçler ayrılığı*” (kuvvetler ayrılığı) fevkalade önemlidir ve buna yönelik kurallar ve kurumlar oluşturulmalıdır. Örneğin, etkin rekabet kuralları (rekabet hukuku) özel gücün ve tekelci kapitalizmin ortadan kaldırılmasına imkân sağlar. Devlet açısından “*yatay kuvvetler ayrılığı*”nı (siyasi gücün tek elde toplanmaması ve yasama, yürütme ve yargı organları arasında dağıtılması/paylaştırılması) ve “*dikey kuvvetler ayrılığı*”nı (merkezi siyasi gücün idareler arasında dağıtılması/paylaştırılması; adem-i merkeziyet; federalizm) güvence altına alacak etkin ve uygulanabilir anayasal kurallar (anayasa hukuku) oluşturulmalıdır. Öte yandan mezheplerin, tarikatların ve cemaatlerin güç odağı haline gelmesini engelleyecek laik hukuk kuralları tesis edilmeli; devlet ve dinler arasında tarafsızlık ilkesi anayasal güvence altına alınmalıdır. Devletin diyanet kurumunun da bir güç odağı haline dönüşmesine izin verilmemeli; bu kurumun beyin yıkama, zihin kontrolü, endoktrinasyon gibi uygulamaları yönetme gücünü engelleyecek kurallar oluşturulmalıdır.

Bu çalışmada anlatmak istediğimiz konuyu felsefi anlamda en doğru biçimde ifade eden kişinin Friedrich Nietzsche olduğunu söyleyerek yazımızı burada sonlandırmak istiyoruz. Nietzsche *Güç Arzusu (Güç İstenci)* adlı eserinde insanoğlunun tabiatını ve fitratını bize hatırlatır. Güç ve güç odaklarının anatomisi üzerine çalışmalar yapacak olan her araştırmacının Nietzsche'nin kitabındaki son cümleleri özenle okuyarak ilerlemesinin doğru olacağını düşünüyorum.

*Bu dünya Güç Arzusu elde etmekten başka bir şey değildir!  
Ve sizler de güç elde etmek isteyen kişilersiniz, bundan başka bir şey değil!  
—This world is the Will to Power—and nothing else!  
And even ye yourselves are this will to power—and nothing besides!<sup>23</sup>*  
Friedrich Wilhelm Nietzsche

## YAZARIN BEYANI

**Katkı Oranı Beyanı:** Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

**Destek ve Teşekkür Beyanı:** Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

**Çatışma Beyanı:** Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

## Kaynakça

Acton, J. 1907. Historical Essays and Studies. London: Macmillan. Online Erişim: Online Line of Liberty, <https://oll.libertyfund.org/title/laurence-historical-essays-and-studies>

Almon, J. 1792. Anecdotes of the Life of the Right Hon. William Pitt, Earl of Chatham, London: J. S. Jordan. vol. 2, s. 21.

Balzac, Honoré de 1838. Les Employés [The Government Clerks], (translated by James Waring),

---

<sup>23</sup> Nietzsche, F. 2016. The Will to Power, Book III and IV, An Attempted Transvaluation of all Values, (Translated by Anthony M. Ludovici), The Project Gutenberg EBook, <https://www.gutenberg.org/files/52915/52915-h/52915-h.htm>

Online erişim için bkz. <https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/>

Boulding, K. E. 1989. *Three Faces of Power*. Newbury Park, Sage Publications.

Burke, E. 1784. Mr. Burke's speech, on the 1st December 1783.  
<https://quod.lib.umich.edu/e/ecco/004807298.0001.000/1:2?rgn=div1;view=fulltext>

Cheng, Z. 2023. "Is Knowledge Power?," *Contemporary Social Sciences*: No. 2, Article 3. Doi: <http://dx.doi.org/10.19873/j.cnki.2096-0212.2023.02.003>

Galbraith, J. K. 1983. *The Anatomy of Power*. Boston: Houghton Mifflin.

Guarnieri, C., Pederzoli, P., & Thomas, C. A. 2003. *The Power Of Judges: A Comparative Study Of Courts And Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Hirschl, R. 2007. *Towards Juristocracy: The Origins And Consequences Of The New Constitutionalism*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Hobbes, T. 1975. "Leviathan", in: M. Curtis (Ed.), *The Great Political Theories*, New York: Avon Book.

Jann R. 2013. "Fabian Socialism And The Rhetoric Of Gentility". *Victorian Literature and Culture*. 2013;41(4):727-742.

Kyprianides, G P. 2015. *The End of Democracy and the Beginning of Juristocracy? Does the Supreme Court Pose an Additional Limitation to Parliamentary Sovereignty?* (December 17, 2015).

Locke, J. 2015. *The Second Treatise Of Civil Government*. (Edited by A.Bailey) Peterborough, Ontario: Broadview Press,

Madison, J. 1910. *The Writings*, vol. 9 (1819-1836). G. P. Putnam's Sons.  
Online Erişim: Online Line of Liberty, <https://oll.libertyfund.org/title/madison-the-writings-vol-9-1819-1836>

Michels, R. 1962. *Political Parties: Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Parties*, Trans.: E. Paul and C. Paul, Collier Books, New York.

Mill, J.S. 1861. On Representative Government, Ch. VI. Online erişim için bkz. <https://www.gutenberg.org/files/5669/5669-h/5669-h.htm>

Mises, L. von. 1944. Omnipotent Government: The Rise of the Total State and Total War. Liberty Fund. Online Library of Liberty, <https://oll.libertyfund.org/title/greaves-omnipotent-government-the-rise-of-the-total-state-and-total-war>

Nietzsche, F. 2016. The Will to Power, Book III and IV, An Attempted Transvaluation of all Values, (Translated by Anthony M. Ludovici), The Project Gutenberg EBook, <https://www.gutenberg.org/files/52915/52915-h/52915-h.htm>

Norman J. 2021. “"In His "Meditationes Sacrae" Francis Bacon Writes "Ipsa Scientia Potestas Est" (Knowledge is Power)", Jeremy Norman's HistoryofInformation.com, Exploring the History of Information and Media through Timelines <https://www.historyofinformation.com/detail.php?id=5253>

Platon, 2019. Devlet, (çev. S. Eyüboğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Raimondi, F.P. 2022. Vanini, Giulio Cesare. In: Sgarbi, M. (eds) Encyclopedia of Renaissance Philosophy. Springer, Cham.

Russell, B. 2016. İkarus ya da Bilimin Geleceği, (Çev: N. Osanyan), İstanbul: Bgst Yayınları.

Sophokles, 2014. Antigone, (Çev: A.Çokona), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Stone, N. 2011. Türkiye Kısa Bir Tarih, (çev. O. İsvan), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Tacitus, The Annals, (Translated by A. J. Church and W.J.Brodribb), The Internet Classics Archive, <https://classics.mit.edu/Tacitus/annals.html>